

JAKUBĖNISTIKOS NAUJIENOS

Lietuvių muzikos istorija puikuoja laisvoje Lietuvoje parengtomis monografijomis, išsamiai pristatančiomis žymiuosius tarpukario ir išėivijos kompozitorius – jų darbus, saitus su kolegomis, asmeninio gyvenimo peripetijas. Tokiais kūrybos analizės, dokumentų, atsiminimų rinkiniais pagerbti Jeronimas Kačinskas, Vytautas Bacevičius, Kazimieras Viktoras Banaitis, Julius Gaidelis, Juozas Žilevičius. Būta pradinių mėginimų apglėbti kompozitoriaus ir muzikologo Vlado JAKUBĖNO veiklos rezultatus. Tačiau jų susikaupusi daugybė įvairiuose muzikinio gyvenimo baruose, svarbiausia – tie rezultatai visi yra vienodai svarbūs mūsų laikais. Į vieną knygą Jakubėno veiklos pėdsakų neįmanoma susėti, o ir ne visi dar aptikti ar pastebėti yra tik iš dalies. Pareigos kultūros draugijoje Lietuvoje, DP – perkeltųjų asmenų stovyklose, JAV; koncertų partneriai ir programos; straipsniai neperiodiniuose leidiniuose; konsultacijos ir rekomendacijos; atrandamos žinomų ir net nežinomų kūrinių natos – tai, kas atsiveria palaipsniui. Todėl tampa svarbu kartkartėmis Vlado Jakubėno darbų sklaidos pasiekimus apžiūrėti vienoje „lentynoje“. Šįkart joje – muzikos istorijos veikalai, monografinės kompaktinės plokštelės ir festivaliuose nuskambėję opusai.

Sąjūdžio metais kilusi įkvėpimo banga tirti ir viešinti tarpukario, išėivijos kompozitorių kūrybą bei kitą veiklą nusiūgo, naujai neįsisupo ir Vasario 16-osios, Lietuvos 100-mečiui pagerbti. Pagrindinė informacija – biografijos, kūrinių sąrašai ir sklaidos duomenys, bibliografijos, amžininkų atsiminimai bei kt. – pateikta monografinėse knygose („Jeronimas Kačinskas“, sud. Danutė Petrauskaitė, 1997; Ona Narbutienė, „Kazimieras Viktoras Banaitis“, 1996; „Vytautas Bacevičius“, I t., sud. Ona Narbutienė, II t., sud. Edmundas Gedgaudas, 2005; kt.). Per porą pastarųjų metų sulaukėme tematinių veikalų, analizuojančių ne paskiras kūrybines biografijas, bet reiškinius, laikotarpius ir pan. Kiek išsamiau jie bus minimi ir šiame straipsnyje, tai – Danutės Petrauskaitės „Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990. Tautinės tapatybės kontūrai“ (2015), Rūtos Stanevičiūtės „Modernumo lygtys. Tarptautinė šiuolaikinės muzikos draugija ir muzikinio modernizmo sklaida Lietuvoje (2015)“, „Nailono uždanga“ (2 tomai, sud. Rūta Stanevičiūtė, Vita Gruodytė, Danutė Petrauskaitė, 2018). Tačiau pasigestume nuolatinio žvilgsnio į archyvuose tolydžio atsirandančius dokumentus, juo labiau dažnesnio siekio suauti faktus – įžvelgus jų reikšmes bei kontekstus, dairantis į tiriamojo veikėjo kolegų darbus ir pan.

Tikras iššūkis yra sistemaiškai išskleisti Vlado Jakubėno darbus. Šis kompozitorius ir muzikologas (1904, Biržai–1976, Čikaga) buvo autoritetingas ir darbštus, veikęs daugelyje muzikinio gyvenimo sričių, tad jo profesinius pėdsakus suregistruoti ir nūdieniškai peržvelgti – problemiška. Akademinio lygiu pagrindiniai duomenys pateikiami Loretos Tamulytės-Venclauskienės, jos sudaryto Vlado Jakubėno straipsnių dvitomio¹ įžangoje. Irenos Skomskienės sudaryta knyga „Vladas Jakubėnas“², besilaikanti įprasto skirtingų autorių tekstų rinktinės žanro, yra parengta gana mėgėjiškai, todėl patikimai

NEWS IN JAKUBĖNAS STUDIES

The history of Lithuanian music is full of monographs, written in independent Lithuania, that present comprehensively the most famous emigré and interwar composers, their work, their relationships with colleagues, and their private life. Composers who have been honoured with creative analyses and collections of documents and memoirs include Jeronimas Kačinskas, Vytautas Bacevičius, Kazimieras Viktoras Banaitis, Julius Gaidelis and Juozas Žilevičius. There have been some attempts to cover the work of the composer and musicologist Vladas JAKUBĖNAS (1904–1976); however, there are simply too many works that can relate to various different parts of musical life, and all of them are equally important for the present times. It would be impossible to put all the traces of the composer's work into a single book, not least because not all of them have been uncovered yet. What is gradually being revealed are his various responsibilities in cultural societies in Lithuania, Displaced Persons camps, and the USA; his concert colleagues and programmes; articles in the non-periodical press; his advice and recommendations; newly surfaced manuscripts and copies of his known and unknown pieces. It is important to review from time to time the results of this search in a single stroke. The musicologist Rita NOMICAITĖ discusses the literature about Vladas Jakubėnas, his monograph CDs and recently performed music.

pagelbėti istorikams gali ne viskuo (nenurodoma atsiminimų metrika, trūksta šaltinių nuorodų, konsultantų pavardžių ir pan.). Įvairialypis Vlado Jakubėno palikimas veriasi atskirais barais. Pasmalsaukime, kokių naujienų susikaupė pastaraisiais metais.

Lietuvos Respublikos 100-ųjų metinių proga buvo parengti du garbingi, prisiminimo verti koncertai su išėivijos muzika. „Abi vandenyno pusės“ – Vilniaus festivalio koncertas, įtrauktas tarp Violetos Urmanos (Urmanavičiūtės) rečitalio bei Vienos filharmonijos simfoninio orkestro vakaro ir kitų aukščiausio „kalibro“ renginių. Kūrinius atrinko idėjos sumanytojas pianistas, muzikologas Gabrielius Alekna (JAV/ Lietuva) ir muzikologas Linas Paulauskis (ilgametis Lietuvos muzikos informacijos ir leidybos centro darbuotojas). Šis legendinis lietuvių muzikos žinovų duetas koncertui iš užmaršties pakėlė Jakubėno pjesės Melodija-legenda (1930–1932) originalą. Tą svarbu pabrėžti, nes turime 1997 metais publikuotas pjesės natos, paremtas nebaigtų korektūrų variantais. Kaip natų Praraimėje pasakoja privačią natų leidyklą 1942-aisiais Kaune įsteigęs Jonas Petronis, Jakubėno 1944 m. birželio 22 d. pasirašytas korektūras jis dar nugabeno į spaustuve Leipcige, tačiau grįžęs kompozitoriaus neberado, jau surinktų natų metalo plokštelės pražuvo. Tačiau pataisų juodraščius leidėjas teigia pokario metais atidavęs Nacionalinei bibliotekai, kur juos gražiai sutvarkytus pernai ir pamatė istorinio koncerto rengėjai.

Taip dabartinių muzikologų pastangomis mūsų tarpukario modernizmo istorija pasipuošė kūriniu smuikui ir fortepijonui. Melodija-legendą Jakubėnas rašė dvejus metus Lietuvoje ir Vokietijoje, baigdamas Berlyno aukštąją muzikos mokyklą. Anuomet naujausio, gaiviausio – neoklasicistinio – stiliaus pjesė persmelkta šiltos žavios lyrikos, melodinga, todėl ji

neturėtų gąsdinti nė XIX amžiaus muzika gyvenančių daugelio mūsų atlikėjų. Vilniaus festivalyje Melodiją-legendą atliko Justina Auškelytė (smuikas) ir Gabrielius Alekna (fortepijonas). 1997 metų redakcija skamba LMIC'o išleistame Jakubėno kūrinių CD⁴. Plokštelėje įrašyta Rusnės Mataitytės (smuikas) ir Albinos Šikšniūtės (fortepijonas) nuostabi interpretacija atskleidžia ryškų tos moderniosios muzikos emocingumą. Koncerte dar girdėjome Jakubėno populiariausią dainą „Gėlės iš šieno“ (kraštiečio Kazio Binkio ž.), sukurtą stojant į Rygos konservatoriją, kupiną dvidešimtmečiam muzikui būdingo romantiško emocionalumo.

Kitų vakaro „Abi vandenyno pusės“ autorių – Kazimiero Viktoro Banaičio, Juliaus Gaidelio, Jeronimo Kačinsko, Vytauto Bacevičiaus – kūrinius, parašytus įvairiu laikotarpiu skirtingomis situacijomis (bendra koncerto programa apėmė septynių dešimtmečių laikotarpį), pateikė kelių kartų atlikėjai. Tokia laiko ir erdvės sąjunga įkvėpė muzikus suteikdama vakarui gyvybingumo. Be minėtų Justinos Auškelytės ir Gabrieliaus Alekno, scenoje dar pasirodė Onutė Gražinytė (fortepijonas), Dovilė Kazonaitė (sopranas), Modestas Sedlevičius (baritonas), Kristupo medinių pučiamųjų kvintetas.

Muzikos istorijos fragmentais pasirūpino festivalis „Muzikos ruduo“, pagerbęs atkurtos Lietuvos 100-metį. Koncertas „Modernizmo vėjai“ Vilniaus rotušėje pakvietė į styginių kvartetų apžvalgą. Ją parengė šiuolaikinės klasikos ir eksperimentinės muzikos gerbėjas kvartetas „Chordos“: Ieva Sipaitytė, Vaida Paukštienė (smuikai), Robertas Bliškevičius (altas; festivalio organizatorius), Vita Šiugždinienė (violončelė). Kvartetas įgyvendino sunkią užduotį – per vieną koncertą atvėrė keturis unikalias kalbėsenos kūrinius: Jeronimo Kačinsko, Jono Nabažo pirmuosius, Juozo Gruodžio ir Vlodo Jakubėno vienintelius kvartetus (visi parašyti XX amžiaus trečiuoju–ketvirtuoju dešimtmečiais). Dėl istorinių gyvenimo lūžių tebėra neaiški Jakubėno Kvarteto a-moll partitūros situacija. Pirmąsias dvi jo dalis Jakubėnas parašė 1929–1930-aisiais, studijuodamas Berlyno aukštojoje muzikos mokykloje, o vėliau Lietuvoje sukūrė trečią dalį, karo metais dingusią Lietuvoje – taip tvirtinama Igno Malčiaus kursiniame darbe⁵, koreguotame paties kompozitoriaus. Tenka apgailestauti, kad Jakubėno draugijos buvo paskubėta, nepaieškojus Finalo, publikuoti nepilną veikalą⁶, koks dabar plinta mūsų padangėje. Čia svarbu ne tik faktas, bet ir viltis atrasti puikios muzikos. Pirmos dvi Kvarteto dalys – *Allegro* ir *Adagio* – pagrįstos Jakubėno mėgstamomis natūraliomis dermėmis, tai, lietuvių kontekste, Jakubėno muzikai suteikia per akimirką atpažįstamo išskirtinio skambesio. Jo instrumentiniai kūriniai nušviesti liūdesio, jie nėra ryškiai, dramatiškai minoriniai ar ekstatiškai mažoriniai. Jakubėnui pavyko įkūnyti savo muzikologiniuose tekstuose skelbtą lietuvių muzikos kelią modernioje Europoje: folkloro jauseną apgaubti šiuolaikine dvasia. Tokio požiūrio nuoseklumą rodytų ir kai kurie jo kitų autorių opusų vertinimai, antai – atsiliepiamas apie Felikso Bajoro „Sakmių siuitą“ (dainų ciklą liaudies sakmių tekstais, 1968). „Akiračių“ prašomas pasidalyti mintimis apie muzikinį gyvenimą Lietuvoje, Jakubėnas atsakė: „Kalbant apie turinį, reikėtų pasakyti, kad anksčiau privalomas ar vyravęs folklorinės romantikos pradai šiandien vis daugiau atmiešiamas naujoviškomis tendencijomis. Joms įkvėpimas, atrodo, ateina daugiausia iš Varšuvos, kur muzikinės kūrybos, kol kas, neveikia aiškiau

Vladas Jakubėnas. Tremtinių ir išvežtųjų giesmė. 1956.
Rankraščio fragmentas

reguliuojančios rankos... Gerą naujausios tenykštės muzikos pavyzdį matėme Giedrės Kaukaitės koncerte atlikto F. Bajoro „Sakmių siuitoj“⁷.

Vlodo Jakubėno muzikos kūrinių palikimas nėra gausus. Jis ne kartą atviravo emigracijos aplinkybėmis netekęs ūpo kurti. Didžiausia dalis Jakubėno kamerinių instrumentinių kūrinių sutilpo į vieną kompaktinę plokštelę (ateičiai įrašams liko opusai fortepijonui). Ją specialiai įrašė ir išleido LMIC (metrika – 2 nuorodoje), tuo pradėdamas *Lithuanian Classics* seriją. Plokštelėje pateikiami minėti kūriniai – Kvartetas, op. 4, pjesė Melodija-legenda, kartu – žaviai romantiški Du vaizdeliai, op. 2 („Iš pasakų krašto“ ir Legenda) fortepijonui, atsiradę studijų Rygoje metais, o plokštelėje elegantiškai perteikiami Kasparo Uinsko, kol kas nepralenkiamo šių pjesių interpretatoriaus. Siurprizas Jakubėno kūrinių aruode – Serenada (Rapsodija-serenada⁸) violončelei ir fortepijonui (1936). Karštoko ispaniško temperamento, teatrališką, žerintį ir grakštų opusą spalvingai atskleidžia Edmundas Kulikauskas (violončelė) su pianiste Albina Šikšniūte. Rimta kūrinio atgimimo istorija gaubia Preliudą ir trigubą fugą d-moll styginių orkestrui. Parašytas Berlyno aukštosios muzikos mokyklos pirmakursio, veikalas tapo populiarius, tačiau partitūrą, keldamas į JAV, autorius prarado kažkur Rytų bloko šalyse. XX amžiaus pabaigoje vokiečių muzikologas ir pianistas Kolja Lessingas, bendradarbiaudamas su Donatu Katkumi, aptiko kūrinio balsus ir iš jų sudėliojo partitūrą. Pamatėme, kad atgavome išmoningos polifoninės sandaros neoklasicistinį perlą, bene vienintelį tokį tarpukario Lietuvoje (įgrojo Šv. Kristoforo kamerinis orkestras, dirigentas – Donatas Katkus).

2012 metais plokštelę perleido britų firma „Toccata Classics“, besispecializuojanti pristatyti ne garsiausius kompozitori-

torius iš didžiųjų Europos šalių, bet periferinę muziką – mažiau pastebimų kraštų, taip pat perkeltųjų pabėgėlių ir kitaip nuo okupacijų nukentėjusių kompozitorių kūrybą. Bendradarbiaudamas su LMIC'u, firmos „Toccata Classics“ steigėjas Martinas Andersonas yra parengęs Vytauto Bacevičiaus, Jeronimo Kačinsko plokštelių. Mūsų bičiulis yra rimtas globėjas, jis rūpinasi kruopščiomis kūrinių anotacijomis plokštelių bukletuose (pateikia šaltinių nuorodas, vokalinių kūrinių tekstus lietuviškai ir angliškai, ir pan.) bei dirba tarptautinėse platinimo rinkose. Todėl džiugu, kad firma „Toccata Classics“ ėmėsi perleisti dar vieną autorinį Vlado Jakubėno albumą – dainas ir giesmes mišriam chorui (atlieka choras „Jauna muzika“, vadovas ir dirigentas – Vaclovas Augustinas)⁹.

Tarp aštuoniolikto kūrinių plokštelėje, šiandienos akimis – keletas vertų laikyti tam tikrų istorinių epochų nematerialiais paminklais. Kaip liaudies dainą „Nurimk, sesut“ traukia vyriausios kartos vyrai – iš tiesų tai Vlado Jakubėno 1935 metais sukurta žygio daina pagal Prano Vaičiūno žodžius, nepaprastai mėgstama tapusi dėl Franzo Schuberto stilių primenančios melodijos. Lyg „Dievo paukštelių“ (DP stovyklų) laikotarpio dvasinis paminklas ataidi giesmė „Vakaro maldoj“ (mišriam chorui be pritarimo). Jos eilių autorius – to paties likimo brolis Kazys Bradūnas. 1947 metais perkeltųjų asmenų stovykloje Blomberge iš širdies gelmių gimusi viena didžiausių Jakubėno dainų (ilgesnės tik kantatos) dviejų posmelių eilėraščių išplėtoja dvigubai, pasitelkus sudėtingą choro balsų dramaturgiją. Kompozitorius ypatingai sureikšmina žodžius „Atleiski, Viešpatie, kad šitą pilką taką / Ir žemę taip svaiginančiai myliu“, ypač pabrėždamas „žemę svaiginančiai myliu“. Dainos pabaigoje išskyla dar viena, pagrindinė, kulminacija, kur minoriniu akordu garsiai raudama tariant žodį „tėviškės“: „Ir kad širdis, Tau šitiek tepasakius, / Pavirto tėviškės arimų grumsteliu“... Dainos pabaigoje primenami pradžios žodžiai „Kai vakaro maldoj prašau kasdienės duonos, / Užlieja sielą man javų laukai“, keliskart per visus balsus pabarsčius vaizdą „javų laukai“, po minėtų dramatiškų epizodų javų poveikslas suskamba kaip brangiausias prarastas dalykas... Vlado Jakubėno kūrybai tokia pabrėžtinai emocionali muzikos plėtotė nėra būdinga. Jaučiame, kad „paprastą“ santūrų Kazio Bradūno kūrinių, malda, kompozitorius išaugina iki giesmės išsiilgtajai Tėvynei.

Dar drąsiau – tikru išėivijos ir tremtinių himnu galėtume pavadinti kūrinių pagal Bernardo Brazdžionio bene žymiausias eiles „Mylėsi Lietuvą iš tolo“ („Tremtinių ir išvežtųjų giesmė“), parašytą 1956 metų pirmajai JAV lietuvių dainų šventei, atliktą tik antrosios metu, anksčiau dėl jo nesutarus repertuarinei komisijai. Regis, tai labiausiai sukrečiantis Vlado Jakubėno vokalinių kūrinių. Dėl stipriu meniniu jausmu spinduliuojamos Tėvynės meilės vien šia giesme Jakubėnas patektų į Lietuvos muzikos istoriją, o ir pats kompozitorius ją laiko ryškiausia tarp savo dainų. Poeto ir kompozitoriaus dėka keturi eilėraščių posmeliai skamba kaip galinga kantata. Apskritai muzikos santykis su žodžiais, charakteringas Jakubėnui, yra detalus – muzika atidžiai sustiprina kiekvieno vaizdo emociją. Iš pradžių melodiniu ir ritiminiu akcentuojamas žodis „Lietuva“, melodiniu šuoliu – žodis „iš tolo“, tuo šią skaudžią mintį akcentuojant; aidu atsiliepia „kaip laimė“. Tarsi saulės užlieti laukai prašvinta mintis: „Ir bus ji tau saldi paguoda, / Ir bus ji tau širdy gyva“. Kulminacijos epizode ypatingas dė-

mesys skiriamas tekstui „vergės pančiuos vaikščios“, „slėgs, slėgs (ją sielvarto kalnai)“... Ir tegalima įsivaizduoti, kaip didžiulis iš Tėvynės išvarytų žmonių choras Dainų šventėje Čikagoje sukaupęs visas jėgas, kad aidėtų per Atlantą, kūrinių baigdamas gieda: „senolių žemė Lietuva!“

Kodėl šis nuostabus himnas dabar neskamba Lietuvoje vykstančioje kiekvienoje dainų šventėje? Greta Stasio Šimkaus ir Jurgio Zauerveino „Lietuviais esame mes gimę“.

Neseniai į Lietuvos kultūrinės visuomenės akiratį pateko dar vienas, kitoks Vlado Jakubėno gausių darbų rezultatas – natomis užrašytos lietuvių liaudies dainos knygelėje „Lietuvių dainos Amerikoje, įrašytos Jono Balio 1949–1951“¹⁰. Jonas Balys – žymus tautosakininkas, filosofijos daktaras (šį laipsnį gavo Vienos universitete), tarpukariu vadovavęs Lietuvių tautosakos archyviui, JAV dirbęs Kongreso bibliotekoje. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkų Austės Nakienės ir Rūtos Žarskienės parengto dainynėlio „premjera“ įvyko šiemet.

„Leidinyje skelbiamos tautosakininkus ypač dominančios 1949–1951 m. J. Balio įrašytos emigrantų dainos, pasakojančios apie atsisveikinimą su artimaisiais, nelengvą kelionę, pirmuosius įspūdžius svetimame krašte, prisimenančios gimtąsias vietas; yra ir įvairių kitų žanrų dainų: jaunimo, meilės, šeimos, vestuvių, darbo, kalendorinių, baladžių ir kt.“, – apibendrinama įvade¹¹. Pateikiama 40 kūrinių: 38 dainos ir dvi polkos solo instrumentams. Jos girdimos kompaktinėje plokštelėje, pridėtoje knygutės pabaigoje, bei skaitomos natomis. Didžiumą kūrinių iš įrašo iššifravo ir natomis užrašė leidinio sudarytojos. Jos pareidagavo ir devynias Vlado Jakubėno užrašytas dainas.

Įvade pasakojant apie Jono Balio veiklą, užsimenama apie didesnę šio tautosakininko bendradarbiavimą su Vladu Jakubėnu. Apskritai Jakubėno darbų aruode dėmesys liaudies dainoms užima solidžią vietą – įskaitant dainų ir protestantiškų giesmių harmonizuotes bei didesnių formų išdailas. Šalia to – kompozitoriaus pagalba Baliui, publikuojant garbų rinkinį „Lietuvių dainos Amerikoje“. Šio dvitomo pirmasis tomas „Pasakojamosios dainos ir baladės“ (1958) skelbia 472 paties Balio iššifruotus tekstus ir 222 dainų natas, išrašytas Jakubėno.

Konceptualus muzikos istorijos veikalas „Modernumo lygtys. Tarptautinė šiuolaikinės muzikos draugija ir muzikinio modernizmo sklaida Lietuvoje“¹² mūsų padangę pats gailina savo šiuolaikiškumu. Studijos autorė muzikologė Rūta Stanevičiūtė Išvadose paaiškina dirbusi pagal modernų tyrimo metodą: „Nesileidžiant į platesnius svarstymus knygoje pabrėžta, kad muzikinio modernėjimo procesus – tiek kūrybos raidos, tiek institucinius procesus – svarbu nagrinėti iš komparatyvistinės perspektyvos“¹³.

Pasakojimo gretinimo mastai – nepaprasti. Lyginama dosniai, skaitant lieka ryškus, šventiškas įspūdis. Suaudžiami ne tik margiausi tarptautiniai ir vietiniai faktai, bet ir požiūriai, vertinimai, ir ne vien tarpusavyje, o ir stebint paskirų pasaulėžiūrinių nuostatų kaitą.

Veikalo lietuviškosios dalies pagrindiniai veikėjai Jeronimas Kačinskas, Vytautas Bacevičius ir Vladas Jakubėnas nušviečiami reziumuojant anksčiau kitų kolegų paskelbtus duomenis ir papildant knygos autorės atradimais. Tokiu būdu knygos poskyris „Franzas Schrekeris, Vladas Jakubėnas ir

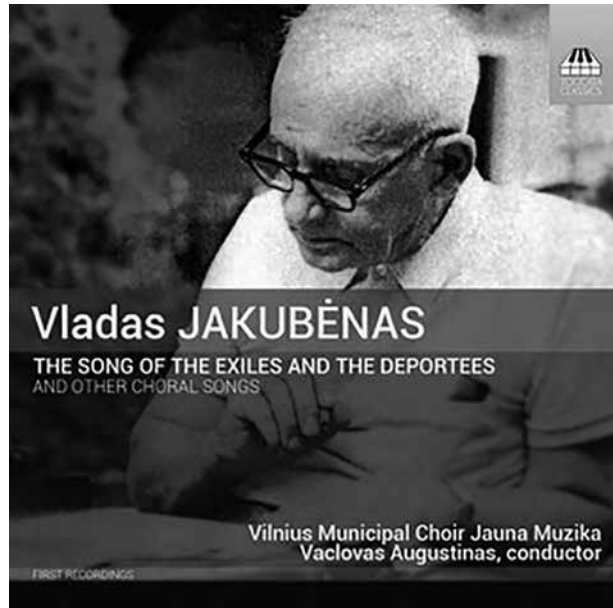
Berlyno naujosios muzikos scena¹⁴ vienos iš Europos didžiųjų sostinių fone pasakoja apie Vlado Jakubėno studijas Berlyno aukštojoje akademinėje muzikos mokykloje – pradedant stojamųjų egzaminų realijomis (stojančiųjų konkurso dydžiu, dokumentų kopijomis), aptariant studento ir kompozicijos profesoriaus Franzo Schrekerio estetinio skonio bendrystę ir išsiskyrimą, detalai informuojant apie Jakubėno kūrinius koncertuose (eksponuojant afišų kopijas, suminint atlikėjus, sales ir t. t.). Istoriją galima papildyti intarpu iš Lietuvos periodikos: 1932 metais nuskambėjus Jakubėno kvartetui, vokiečių spaudos atsiliėpimų santrauką pateikė Kaune ėjęs žurnalas „7 meno dienos“, beje, turėjęs nuolatinę rubriką „Mūsų menininkai užsieny“. 1932 metų pavasarį toji rubrika skelbė (žinutė neredaguota): „Kovo 23 d. Berlyne buvo suaruštas tarptautinės draugijos naujai muzikai palaikyti vakaras. Naujųjų kompozitorių tarpe savo kūriniu dalyvavo mūsų tautietis Vladas Jakubėnas, studijuojąs prof. Šrekerio klasėje kompoziciją“.

Visi laikraščiai gana aštriai kritikavo jaunosius autorius, bet vis dėlto pažymėjo neabejotiną Vlado Jakubėno talentingumą. Kai kuriems kritikams nepatiko jo per daug didelis rėmimasis liaudies muzika, taip „Morgen Post“ rašo: „Vl. Jakubėno kvartetas paperka savo nušlifavimu, skambesiu ir parinkimo tikrumu, bet tai eina išradimo (*Einfindung*) sąskaita, kuris daugiausia remiasi jojo latviškos (?) tėvynės liaudies muzika“. „Deutsche Allgemeine Zeitung“, neigiamiau atsiliėpdamas apie visą vakarą, pažymi, kad „bent Vl. Jakubėno kvarteto antrąją dalį galima buvo pastebėti [kaip] neabejotiną muzikalę dovaną“. „Deutsche Tages Zeitung“ prof. dr. Hermas Springeris rašo: „<...> gyvybės pilnas dalykas, išaugęs liaudies muzikos dirvoj, pilnas kraujo ir muzikalumo“. „Germania“ – skambesio nujautimu pasižymintis kvartetas; daug žadantis talentas. „Berliner Tageblatt“ pažymi trumpai – Vlado Jakubėno kvartetas rodo slaviškai muzikališkus skambesius mažoro ir minoro harmonijoje ir įdomioje ritmikoje. „Tokie vokiškos spaudos atsiliėpimai apie mūsų lietuvių sunkioj įtemptoj mūsų santykių aplinkoj įgauna ypatingos reikšmės“¹⁵.

„Iš istorinės perspektyvos galima teigti, kad Jakubėno kūrinių atlikimai Berlyne 1930–1932 m. – vienos ankstyvųjų solidžių lietuvių muzikinio modernizmo reprezentacijų tarptautinėje erdvėje, stiprinusios modernėjimo savivaizdį Lietuvoje“, – istorinę išvadą daro Rūta Stanevičiūtė¹⁶.

Diskutuočiau su autore dėl Jakubėno etinių pažiūrų kilmės: muzikologė knygoje ne kartą pabrėžia Jakubėną išpažinus evangelikų reformatų (kitaip – kalvinistų) tikėjimą, ir šia – tarsi esmiškai kitokia – priklausomybe grindžia kompozitoriaus nuostatą pirmiausia tarnauti tėvynei. Nesigilindama į kalvinizmo esmę (kaip visi krikščionys, Jonas Kalvinas gyvenimą kvietė skirti pirmiausia Dievui), išivaizduočiau Vladą Jakubėną idealizmo sėmusis ir iš namų aplinkos. Jo tėvas Povilas Jakubėnas buvo Lietuvos evangelikų reformatų aukščiausiasis vadovas, veiklus ir autoritetingas visuomenės veikėjas (tarp gausybės jo darbų – Biržų pradinės mokyklos įsteigimas; toje mokykloje, beje, mokėsi Kazys Binkis, o Povilas Jakubėnas buvo vienas jo autoritetų).

Kita brangi Rūtos Stanevičiūtės veikalo savybė – lietuvių tarpukario muzikos kritikos gretinimas su europine keliais lygmenimis: kalbant apie idėjines nuostatas (nagrinėjami Jakubėno straipsniai „Moderninės muzikos krizė“, 1933;

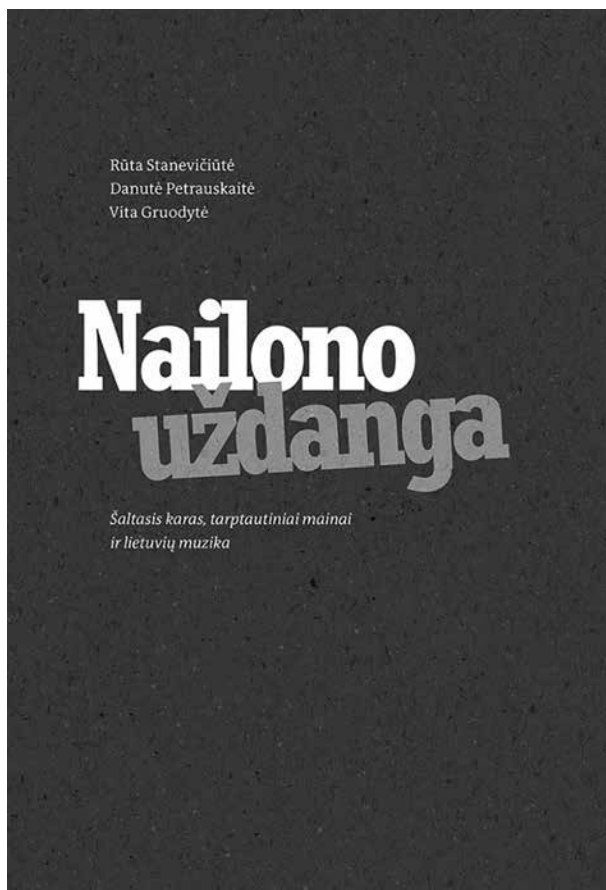

Vladas Jakubėnas: The Song of the Exiles and the Deportees and other Choral Songs. London: Toccata Classics, 2016

„Vokiečių muzikos padangėje“, 1933, ir kt.), vertinant TŠMD festivaliuose skambėjusius kūrinius (čia daugiausia autorės dėmesio sulaukia taip pat Jakubėno recenzijos, kadangi šis labiausiai gerbiamas muzikos publicistas lankėsi 1938-ųjų balandį Londone ir 1939-ųjų pavasarį Varšuvoje vykusiuose renginiuose). Cituojamų ir persakomų minčių iš užsienio spaudos pateikiama gausiai, be to, jos viena už kitą ryškesnės, tad pavyzdžio šiam straipsniui išsirinkti neįmanoma. Poskyriuose „Lietuvių muzikos pristatymai Paryžiuje (1937) ir Lon-

Lietuvių dainos Amerikoje, įrašytos Jono Balio (1949–1951). Lithuanian folksongs in America recorded by Jonas Balys (1949–1951). – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019

done (1938)“, „Lenkijos sekcija Tarptautinėje šiuolaikinės muzikos draugijoje“ publikuojami fragmentai iš britų, čekų, lenkų ir kt. periodinių leidinių: „Musical Times“, „Aufakt“, „Tempo“, „Daily Telegraph and Morning Post“, „Muzyka Współczesna“ bei kt.

Skirsnyje „Atšilimas: ankstyvoji korespondencija su išeivijos kompozitoriais“ aptinkame posovietinių muzikologijos užduočių sprendimą – kupiūrų gražinimą viešumon. Muzikologė atkūrė Balio Dvariono vieno iš laišku (1964, vasario 6) Vladui Jakubėnui cenzoriaus iškarpa. Laiškus skelbiant 1982 metų straipsnių rinkinyje „Balys Dvarionas“¹⁷, lauztiniais skliaustais gudriai pažymėta kažką esant ištrinta. Pagal laiško variantą, saugomą Juozo Žilevičiaus-Juozo Kreivėno muzikologijos archyve, Stanevičiūtė vieną kupiūrą paskelbė¹⁸: pasirodo, slėpta Balio Dvariono rūpinimasis išeivijos muzikiniu gyvenimu, emigrantų likimais, emocijos, kuriam nors neatsakius į Dvariono laiškučius, tarpukario natų paieškos. Pasak autorės, tokios užklauskos ištrintos visoje 1982 metų rinktinėje.

Muzikologė truputį užčiuopė savo vyresnių kolegų įžvalgą, kad kultūros gyvenimui vertingos medžiagos galima rasti pravėrus Balio Dvariono ir Vlodo Jakubėno draugystės istoriją. Kol kas jos pagrindas – originali korespondencija ir, greičiausiai, kita archyvų dalis – Balio Dvariono palikuonių rankose. Pianistas ir dirigentas Dvarionas ne kartą yra atlikęs Jakubėno kūrinių, tad atlikėjo natų egzemplioriuje gali būti likę interpretacijos sumanymų; juos sieja netgi tai, kad nacių okupacijos metais Kauno konservatorijoje abu dėstė vokiečių kalbą¹⁹. Nežinia, kaip nuoširdžiai Balys Dvarionas Jakubėną ragino grįžti sovietų Lietuvon. Tokio turinio laišką Stanevičiūtė cituoja²⁰ iš minėto straipsnių rinkinio. Laiškas-kvietimas perspausdintas dvitomio „Nailono uždanga“ tome „Lietuvių muzikų užsienio korespondencija 1945–1990“²¹. Ką tiksliai Jakubėnas atsakė Dvarionui ir ar apskritai į tai atsakė, nėra aišku. Jakubėnas dar tarpukariu suvokė politinę realybę tiek, kad gretino fašizmą su komunizmu – antai minėtą 1933 metų studiją „Vokiečių moderninės muzikos padangėse“ pradeda: „Gyvename laikotarpį nelabai tinkamą istoriniams apibūdinimams sudaryti. Aplink mus – ekonominio krizio, politikos suirutės, socializmo, komunizmo, hitlerizmo ir visų kitų -izmų sukūrys“²² (taip pat žr. „11 dienų Maskvos ir Leningrado teatruose“, 1937²³). Nors su kolegomis Lietuvoje ar svečiais Jakubėnas bendravo mažai, jis puikiai suprato sovietizmo reiškinį. Interviu „Akiračiams“ laukiant autorinio koncerto muzikinio darbo 50-mečio progą²⁴, kompozitorius aiškino: „Lietuvoje, kaip ir kitur Sovietinėje Rusijoje, muzikos (o ir kitų meno sričių) kūryba yra bendro valstybinio gyvenimo dalis. Kūrybą kompensuoja ir subsidijuoja valstybė. Ji, žinoma, meną taipgi ir reguliuoja, jam stato savo sąlygas“. Pastabos recenzijoje koncerto, kurį 1976 metų vasarį Čikagoje surengė Balio Dvariono duktė pianistė Aldona ir sūnus smuikininkas

Rūta Stanevičiūtė. Modernumo lygtys. Tarptautinė šiuolaikinės muzikos draugija ir muzikinio modernizmo sklaida Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015

Nailono uždanga: I t. Šaltasis karas, tarptautiniai mainai ir lietuvių muzika; II t. Lietuvių muzikų užsienio korespondencija 1945–1990 / Sudarė Rūta Stanevičiūtė, Danutė Petrauskaitė, Vėta Gruodytė. – Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2018

Jurgis: „Kaip žinoma, Balio Dvariono plati kompozicinė karjera prasidėjo staigiai, kai 1948 metais jo Koncertas smuikui ir orkestrui laimėjo vadinamąją visasąjunginę premiją. Momentas buvo tada ypač įdomus tuo, kad ką tik leningradiečio Ždanovo buvo pradėtas pakartotinas radikalus meno ‘valymas’ nuo ‘vakarietiško formalizmo’ įtakų. Daugelis žymių kompozitorių susilaukė nuo dalyvavimo bet kur. Balio Dvariono veikalas savo santūriu, melodingu stilium ir įdomiai pavartotomis lietuviškų sutartinių melodijomis kažkaip iškart atitiko momento reikalavimus. Ir ne tik tai, iš tikrųjų tai buvo pavykęs, muzikiniai ir techniškai savyje užbaigtas darbas“. Ižvalgusis, analitiniu mąstymu besivadovaujans aristokratiškos prigimties²⁶ Jakubėnas rado sprendimą pagrindinėje išeivijos polemikoje dėl ryšių su svečiais iš sovietinės Lietuvos. 1972 metų atsiliepimą apie Lietuvos muzikos ir muzikantų koncertą jis baigė išvada: „Mūsų dienraščiai G. Kaukaitės (ir pianisto Gyčio Trinkūno – R.N.) koncertą nutylėjo, padarydami ją – *non-grata*. Viešnia tikrai tokia nepasiliko po koncerto, kuriam ji pajėgė į programos galą pagauti visą salę. Visuomoje – dirbtinio politinio įtempimo žymiai mažiau tesijautė, negu prieš porą metų toje pačioje salėje įvykusiame E. Kaniavos pasirodyme. Atrodo, kad esame nebetoli tos psichologinės būklės, kai kiekvienas panašiais atvejais pats apsisprendžia pagal savo patriotinę sąžinę ir pasielgia pagal savo asmeninę, o ne autoritariškai niveliuotą opinią“²⁷.

Prisiminti Jakubėno požiūrį į politikos ir kultūros sąsajas skatina čia minimos knygos, taip pat – Danutės Petrauskaitės „Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990. Tautinės tapatybės kontūrai“²⁸. Pastaroji, be kita ko, dar kartą patvirtina, kad šiandien Vlodo Jakubėno publicistika yra virtusi patikimu muzikos istorijos faktų ir vertinimų šaltiniu. Todėl praverstų paieškoti atsakymo į tam tikrą jo pasaulėžiūros vingį. Jakubėnas rašė muzikines recenzijas bei apžvalgas pagrindiniams bendrojo pobūdžio periodiniams leidiniams (t. y. neskaitant kultūrinės periodikos, proginių straipsnių rinkinių ir kt.) visais Lietuvos istoriniais tarpsniais nuo 1932 metų rugsėjo. Bendradarbiavo su „Lietuvos aidu“, „Vairu“, vokiečių – su dienraščiu „I Laisvė“, DP laikais dažniausiai rašė „Žiburiams“, JAV – tik porą straipsnių paskelbė kairuoliškuose „Akiračiuose“, o nuolat muzikos įvykius recenzavo „Drauge“ ir „Aiduose“. Daugiau Jakubėno pėdsakų kairiosios ideologijos leidiniuose negalime aptikti, oficiozuose nesileidžiama šlovinti valdžią, bet, priešingai, viešinama daugybė siūlymų muzikiniam gyvenimui gerinti. Todėl stebina valdžios kartais pasitaikęs aukštinimas pirmojo sovietmečio laikraščiuose lūpomis žmogaus, kuris jau buvo pademonstravęs suvokiąs komunizmo realybę, tuo supratimu, kaip matėme, rėmėsis ir JAV. Keletui kolegų dėl šio idėjinio nukrypimo Jakubėnu nusivylusiems siūlyčiau pamąstyti: gal neeilinės šeimos nariui buvo grasinama?..

Tikėkimės, kad kitame jakubėnistikos naujienų rinkinyje galėsime aptarti daugiau natų leidinių, įskaitant atsirandančius Lietuvos muziejuose bei archyvuose ir neįtrauktus į jokus kūrinių sąrašus; taip pat – pirmųjų įrašų publikacijų. Ir kurio nors simfoninio orkestro išmėgintą Jakubėno orkestruotą – valstybinei komisijai įpareigojus! – Vinco Kudirkos Tautišką giesmę.

Rita NOMICAITĖ

- ¹ Vladas JAKUBĖNAS. Straipsniai ir recenzijos / Sudarė Loreta Venclauskienė. – Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1994.
- ² Vladas JAKUBĖNAS. Dokumentai, laiškai, straipsniai, atsiminimai, kūrybos apžvalga / Sudarė ir parengė Irena Skomskienė. – Kaunas: Jono Petronio leidykla, 1999.
- ³ Iš L. Paulauskio (2018, gegužės 2), G. Alekno (2018, birželio 6) laiškų autorei.
- ⁴ Vladas JAKUBĖNAS. – Vilnius: Lietuvos muzikos informacijos ir leidybos centras, LMIPC CD 029, 2005.
- ⁵ Ignas MALCIUS. Vladas Jakubėnas. Chicago Conservatory College, 1969. Už darbo kopiją dėkoju prof. Vytautui Landsbergiui.
- ⁶ Vladas JAKUBĖNAS. Styginių kvartetams, op. 4. Partitūra ir balsai / Redaktorius – Petras Kunca, balsų redaktoriai – Vilniaus kvarteto nariai. – Kaunas: Jono Petronio leidykla, 2004. Išleista Jono ir Martyno Yčų knygų fondo lėšomis.
- ⁷ Pasikalbėjimas su Vladu Jakubėnu: Svarbiausia – emigrantinio ilgesio tema // Akiračiai. – 1973, Nr. 9, spalio, p. 16.
- ⁸ Žodis „Rapsodija“ pavadinime prirašytas Jakubėno ranka, žr. 5 nuor.
- ⁹ Vladas JAKUBĖNAS. Chamber and Instrumental Music. – London: Toccata Classics, TOCC 0013, 2012; Vladas JAKUBĖNAS. The Song of the Exiles and the Deportees. – London: Toccata Classics, TOCC 0028, 2016.
- ¹⁰ Lietuvių dainos Amerikoje, įrašytos Jono Balio 1949–1951 / Sudarė Austė Nakiėnė, Rūta Žarskienė. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- ¹¹ Ten pat, p. 17.
- ¹² Rūta STANEVIČIŪTĖ. Modernumo lygtys. Tarptautinė šiuolaikinės muzikos draugija ir muzikinio modernizmo sklaida Lietuvoje. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015. Tarptautinė šiuolaikinės muzikos draugija (TŠMD; International Society for Contemporary Music) įkurta 1922 m. Zalcburge, sudaryta iš sekcijų daugiausia pagal šalis, o šiuo metu jai priklauso daugiau nei 50 kraštų. Lietuva į šią pasaulinę organizaciją įstojo 1936 m., suskubo grįžti 1989-aisiais. Draugija kasmet rengia Pasaulio muzikos festivalius svečiuodamasi vis kitame krašte. 2008 m. Pasaulio muzikos dienas surengė Lietuva. Lietuvių autorių kūriniai dalyvauja beveik kiekviename festivalyje.
- ¹³ Ten pat, p. 386.
- ¹⁴ Ten pat, p. 125–175.
- ¹⁵ Mūsų menininkai užsieny // 7 meno dienos. – 1932, balandžio 29, Nr. 82, p. 21.
- ¹⁶ Žr. 12 nuorodą, p. 145.
- ¹⁷ Balys Dvarionas. Sudarė ir parengė Juozas Gaudrimas. – Vilnius: Vaga, 1982, p. 179–180.
- ¹⁸ Žr. 12 nuorodą, p. 357–358.
- ¹⁹ Kauno konservatorijos fondas Nr. 84, karo metų apyrašas Nr. 5. Lietuvos literatūros ir meno archyvas.
- ²⁰ Žr. 12 nuorodą, p. 359–360.
- ²¹ Nailono uždanga: I t. Šaltasis karas, tarptautiniai mainai ir lietuvių muzika; II t. Lietuvių muzikų užsienio korespondencija 1945–1990 / Sudarė Rūta Stanevičiūtė, Danutė Petrauskaitė, Vita Gruodytė. – Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2018.
- ²² Vladas JAKUBĖNAS. Vokiečių moderninės muzikos padangėse // Muzika ir teatras. – 1933, Nr. 1, p. 12.
- ²³ Vladas JAKUBĖNAS. 11 dienų Maskvos ir Leningrado teatruose // Vairas. – 1937, Nr. 2, p. 190–195.
- ²⁴ Žr. 7 nuor. Vlodo Jakubėno autorinis koncertas įvyko 1973 m. lapkričio 23 d. Čikagoje.
- ²⁵ Vladas JAKUBĖNAS. Dvarionų koncertas Chicagoje // Draugas. – 1976, vasario 7.
- ²⁶ Vlodo Jakubėno mama buvo lenkų bajoraitė Halina Lapinska, caro patarėjo dukte.
- ²⁷ Vladas JAKUBĖNAS. Kultūringos dvasios koncerte // Akiračiai. – 1972, Nr. 10, lapkritis.
- ²⁸ Danutė PETRAUSKAITĖ. Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose 1870–1990. Tautinės tapatybės kontūrai. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.